

Σωτήρης Ριζάς

Η ΥΠΟΨΗΦΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΕΥΡΩΠΗ

Ελληνικές αρχειακές συλλογές¹ αλλά και ιστοριογραφικές συμβολές² ή μαρτυρίες πρωταγωνιστών³ έχουν διαγράψει το γενικό πλαίσιο και αρκετές λεπτομέρειες της αίτησης και της διαδικασίας ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να αποκαταστήσει, με την αξιοποίηση και βρετανικών διπλωματικών εγγράφων που έχουν στο μεταξύ αποδοθεί στην έρευνα, το πλαίσιο της αίτησης της Αθήνας σε σχέση με το γενικότερο θέμα της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής κοινότητας προς τη νότια Ευρώπη. Χρονολογικά, ακραίο σημείο αυτού του άρθρου είναι ο Ιανουάριος του 1978. Η επιλογή αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι η ένταξη της Ελλάδας, μόνης από τη νότια Ευρώπη, κρίθηκε οριστικά επί της αρχής τη στιγμή εκείνη. Απέμειναν ασφαλώς κρίσιμα ζητήματα προς διευθέτηση, μεταξύ άλλων οι μεταβατικές περίοδοι για τη γεωργία, τη βιομηχανία

1. Κ. Σβολόπουλος (επιμ.), *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, (εφεξής *Καραμανλής/Αρχείο*), τόμοι 8, 9, 10, Ίδρυμα Κ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, 1993-1995, Υπουργείο Εξωτερικών/Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου. Φ. Τομαή (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, (εφεξής ΥΠΕΞ/Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς τη Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση) τόμος δεύτερος, Παπαζήσης, Αθήνα 2006.

2. Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, Εστία, Αθήνα 2001, σ. 259 κ.εξ.

3. Ιδίως Γ. Κοντογιώργης, «Οι διαπραγματεύσεις προσχώρησης της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 1975-1980», στο ΥΠΕΞ/Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, τόμος δεύτερος, Παπαζήσης, Αθήνα 2006, σ. 51-129.

και τη διακίνηση εργατικού δυναμικού, αλλά τα βασικά δεδομένα για το ζήτημα της ένταξης είχαν αποκρυσταλλωθεί.

Η θέση του άρθρου συνοψίζεται στις ακόλουθες προτάσεις: Η ένταξη της Ελλάδας ενισχύθηκε κυρίως από τη Γαλλία και την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, οι οποίες προέταξαν την πολιτική και στρατηγική σημασία της έναντι επιφυλάξεων, μεταξύ άλλων της Βρετανίας, που έδιναν έμφαση στις περιπλοκές που θα προέκυπταν για την Κοινότητα από τις ελληνοτουρκικές σχέσεις αλλά και τις δομικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Η αίτηση της Αθήνας θα προωθείτο τελικά μεμονωμένα σε σχέση με τις άλλες νοτιοευρωπαϊκές χώρες για πολλούς λόγους οι πιο σημαντικοί από τους οποίους είναι:

- Ο τίτλος της σύνδεσης με τη ΕΟΚ που διέθετε η Αθήνα από το 1961 και δέσμευε την Κοινότητα επί της αρχής της ένταξης.
- Η ταχύτερη ολοκλήρωση της μετάβασης της Ελλάδας στη δημοκρατία που επέτρεψε στην Αθήνα την υποβολή της αίτησης δύο περίπου χρόνια πριν από την Πορτογαλία και την Ισπανία. Στο διάστημα αυτό δημιουργήθηκε πολιτικό κεκτημένο υπέρ της Αθήνας με τη μορφή της ανάληψης δέσμευσης για την ένταξή της πριν ακόμα τεθεί σε κίνηση οποιαδήποτε διαδικασία εξέτασης των υποψηφιοτήτων των δύο ιβηρικών χωρών.
- Το αποτέλεσμα των εκλογών του Νοεμβρίου 1977. Η ενίσχυση της δύναμης των κομμάτων που αντιτίθεντο στην ευρωπαϊκή επιλογή κατέστησε σαφές στους εταίρους ότι ο πολιτικός χρόνος για την ένταξη δεν ήταν απεριόριστος και ότι διαγραφόταν η πιθανότητα αποξένωσης της ελληνικής κοινής γνώμης από το δυτικό κόσμο και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ειδικότερα.
- Η συνειδητοποίηση, εκ μέρους και των Βρετανών, ότι η χωριστή ένταξη της Ελλάδας ήταν αναγκαία ώστε να δημιουργηθεί το αναγκαίο προηγούμενο για την ένταξη στη συνέχεια και της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, καθώς η συνολική προσέγγιση του θέματος της διεύρυνσης δεν θα εξυπηρετούσε τη διαδικασία εν όψει των ισχυρών γαλλικών επιφυλάξεων έναντι της Ισπανίας.

Οι αιτήσεις προσχώρησης της Ελλάδας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα υποβλήθηκαν σε μια εποχή κατά την οποία η Κοινότητα αντιμετώπιζε τις συνέπειες της κρίσης του πετρελαίου του 1973 και της γενικότερης οικονομικής αναταραχής που προέκυπτε σε σημαντικό βαθμό από την κρίση αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, ενώ η πρωταρχική αντίληψη των εταίρων για το ζήτημα της διεύρυνσης ήταν πολιτική και αφορούσε την ανάγκη σταθεροποίησης της πολιτικής κατάστασης στη νότια Ευρώπη μέσω

της διεύρυνσης, η διαδικασία ένταξης των νέων δημοκρατιών θα αντιμετώπιζε δυσκολίες και καθυστερήσεις, καθώς η ενσωμάτωση του νότου, εκτός από αναγκαίο πολιτικό σχέδιο, θεωρείτο ταυτόχρονα και πρόσθετο βάρος για την Κοινότητα η οποία θα επιβαρυνόταν ποικιλοτρόπως από την ένταξη χωρών με ισχυρό γεωργικό τομέα.⁴

Η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα που υπέβαλε αίτηση ένταξης, στις 12 Ιουνίου 1975, ευθύς μόλις η διαδικασία μετάβασης στη δημοκρατία ολοκληρώθηκε με τη θέση σε ισχύ του νέου συντάγματος. Η αίτηση ένταξης δεν συνιστούσε μια πρόσφατη επιλογή. Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1950 ο Καραμανλής έβλεπε στην ένταξη στην τότε ΕΟΚ το μέσο που θα επέτρεπε τον εκσυγχρονισμό των οικονομικών και κοινωνικών δομών της χώρας, αλλά και τη δυνατότητα οργανικής ένταξης στο δυτικό κόσμο έτσι ώστε να απαλλαγεί η εξωτερική της πολιτική από την αναζήτηση ειδικών σχέσεων με μεγάλες δυνάμεις που παρείχαν εγγυήσεις για τη ασφάλεια της. Η κυπριακή κρίση του 1974, της οποίας συνέπεια ήταν και η αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO, καθιστούσε εντονότερη τη ροπή του Καραμανλή προς την επιδίωξη συμμετοχής της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση καθώς θεωρούσε ότι η αντίθεση της κοινής γνώμης προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, λόγω της ανοχής των τελευταίων στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο, θα οδηγούσε τελικά στη ρήξη με το δυτικό κόσμο.

Ο Καραμανλής θα ανέπτυσσε ταχύτατα μετά την επάνοδό του τη στρατηγική της οικοδόμησης δεσμών με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα με απώτερο στόχο την ένταξη σε αυτήν, βλέποντάς την και ως μέσο για την ενίσχυση των ελληνικών δεσμών με τη Δύση.

Σε συνάντησή του με τον πρεσβευτή της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στην Αθήνα στις 20 Αυγούστου είχε τονίσει ότι οι σημαντικότερες ευρωπαϊκές δυνάμεις έπρεπε να καταβάλουν προσπάθεια για να ενδυναμώσουν τις χώρες που ήταν πρόθυμες να εργαστούν για τη σταθερότητα στην ανατολική Μεσόγειο και να αποτρέψουν την άνοδο της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή.⁵

4. Για την επίδραση της κρίσης του πετρελαίου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τις συνέπειές της στη συνέχεια στη διαδικασία διεύρυνσης της Κοινότητας στη νότια Ευρώπη βλ. M. Dedman, *The Origins and Development of the European Union 1945-1995. A History of European Integration*, Routledge, London 1996, σ. 122-124, 127-128 και R. McAllister, *From EC to EU. An Historical and Political Survey*, Routledge, London 1997, σ. 81-128.

5. S. Rizas, «Atlanticism and Europeanism in Greek Foreign and Security Policy in the 1970s», *Southeast European and Black Sea Studies*, 8/1 (March 2008), σ. 54.

Η προσπάθεια του Καραμανλή να προωθήσει την ευρωπαϊκή στρατηγική ανησυχούσε κατά τι τον Αμερικανό υπουργό Εξωτερικών Henry Kissinger, ο οποίος έσπευδε να ενημερώσει τους Βρετανούς ότι δεν έπρεπε να γίνει αποδεκτή ενδεχόμενη προσπάθεια της Αθήνας να υποκαταστήσει το NATO με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.⁶

Την ανησυχία του συμμερίζονταν οι Βρετανοί αλλά και οι Γερμανοί οι οποίοι είχαν ακόμα περισσότερο βαρύνοντα ρόλο στη Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε σχέση με τη Βρετανία, που είχε ενταχθεί στην Κοινότητα την 1η Ιανουαρίου 1973 μετά μακρά αναμονή και βρίσκονταν ακόμα σε φάση διευκρίνισης επιμέρους όψεων της ένταξής της μέσω μιας διαδικασίας επαναδιαπραγμάτευσης που είχε ζητήσει η Εργατική κυβέρνηση και δεν θα ολοκληρωνόταν πριν από τον Ιούνιο του 1975. Η Βόννη επρόκειτο να προειδοποιήσει την Αθήνα στο επίπεδο υπουργών Εξωτερικών, κατά τη επίσκεψη του Γεωργίου Μαύρου στη γερμανική πρωτεύουσα τον Σεπτέμβριο, ότι η Αθήνα δεν έπρεπε να αντιληφθεί την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως εναλλακτική λύση στο NATO.

Τους επόμενους μήνες θα έθετε το θέμα ο ίδιος ο καγκελάριος Helmut Schmidt: Το Μάιο του 1975, κατά την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού στη Βόννη, θα τόνιζε ότι θεωρούσε την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO επιζήμια για τα συμμαχικά συμφέροντα και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η γερμανική αυτή άποψη θα έπαυε να αποτελεί εμπόδιο στη εξέλιξη της ελληνικής υποψηφιότητας όταν επεξηγήθηκε από ελληνικής πλευράς ότι το ζήτημα συνδεόταν με την κυπριακή κρίση του 1974 και την αμερικανική απροθυμία να παρέμβει στην Άγκυρα ώστε να ανασταλεί η επανάληψη της τουρκικής προέλασης στη Κύπρο. Καθώς ο ψυχολογικός αντίκτυπος των γεγονότων αυτών στο ελληνικό κοινό ήταν βαρύτατος, ο Καραμανλής αισθανόταν ότι δεν υπήρχε άλλη επιλογή από την αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του NATO. Αν και δεν δεσμευόταν για το χρονικό σημείο, ο Έλληνας πρωθυπουργός αναλάμβανε να επανεξετάσει το θέμα και σε σχέση με την εξέλιξη του Κυπριακού.⁷

6. Record of Conversation Kissinger/Killick, 27 Αυγούστου 1974, Documents on British Policy Overseas, series 3, vol. V, σ. 274-275.

7. Πρακτικό συνομιλίας Καραμανλή/Schmidt, 16 Μαΐου 1975, Καραμανλής/Αρχείο, τόμος 8, σ. 382-386.

Η προκαταρκτική εξέταση της ελληνικής υποψηφιότητας

Η ελληνική αίτηση ένταξης, αν και έγινε επί της αρχής δεκτή από τους ενδιαφερομένους, συνοδευόταν από ισχυρές επιφυλάξεις. Η εξέταση της αίτησης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντανάκλούσε αυξανόμενες ανησυχίες που προέκυπταν από πολιτικούς και οικονομικούς λόγους. Η γνώμη της Επιτροπής του Ιανουαρίου του 1976 ήταν απογοητευτική για την Αθήνα. Με θύνουσα την επιρροή του Βρετανού επιτρόπου Sir Christopher Soames η εκτελεστική εξουσία της Κοινότητας πρότεινε μια μακρά προ-ενταξιακή περίοδο επικαλούμενη δύο βασικούς λόγους: τις περιπλοκές που θα μπορούσαν να προκύψουν για την Κοινότητα λόγω των ελληνοτουρκικών διαφορών αλλά και την οικονομική διάρθρωση της Ελλάδας, χώρας με ισχυρό γεωργικό τομέα και σαφώς χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο από αυτό των «9». Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών η Επιτροπή πρότεινε να προηγηθεί μια τουλάχιστον δεκαετής προ-ενταξιακή περίοδος στο διάστημα της οποίας υποτίθεται ότι θα εξομαλύνονταν τα προβλήματα που είχε επισημάνει.

Η επιχειρηματολογία του Καραμανλή ήταν ισχυρή. Υπογράμμισε ότι η γνώμη της Επιτροπής έμοιαζε να αναιρεί την πολιτική δέσμευση που είχαν αναλάβει οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών τους προηγούμενους μήνες. Εξάλλου η αναφορά στις ελληνοτουρκικές διαφορές έτεινε να καταστήσει την Αθήνα όμηρο της Άγκυρας. Το πιο ισχυρό όμως σημείο της παρέμβασης του Έλληνα πρωθυπουργού ήταν αυτό που προειδοποιούσε ότι η απόρριψη της αίτησης της Ελλάδας για ένταξη, καθώς η ελληνική κυβέρνηση ερμήνευε την γνώμη της Επιτροπής ως απορριπτική, θα σήμαινε εσωτερικά πολιτικά προβλήματα και ενδεχομένως αλλαγή του εξωτερικού προσανατολισμού της Ελλάδας.⁸

Η γνώμη της Επιτροπής θα εύρισκε ευνοϊκή απήχηση και σε ισχυρά κράτη-μέλη όπως η Βρετανία. Ο υπουργός Εξωτερικών James Callaghan τόνιζε στο βρετανικό υπουργικό συμβούλιο ότι η γνώμη της Επιτροπής αντιμετώπιζε τα οικονομικά και δημοσιονομικά προβλήματα που θα δημιουργούσε η ελληνική ένταξη στην Κοινότητα, αλλά και τις πολιτικές περιπλοκές που θα ανέκυπταν εξαιτίας των ελληνοτουρκικών διαφορών και του Κυπριακού. Στο πλαίσιο αυτό η πρόταση της Επιτροπής για την αποδοχή κατ' αρχήν της ένταξης αλλά την υλοποίησή της μόνο μετά από μακρά περίοδο προετοιμα-

8. Υπουργός Εξωτερικών Δ. Μπίτσιος προς ελληνική πρεσβεία Ρώμης, 2 Φεβρουαρίου 1976, ΥΠΕΞ/Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς τη Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, σ. 232-234.

σίας θεωρείτο από τον Βρετανό υπουργό Εξωτερικών ως η καταλληλότερη πολιτική για το χειρισμό του ελληνικού αιτήματος. Τη στιγμή κατά την οποία όμως ο Callaghan έκανε την παρουσίασή του στο υπουργικό συμβούλιο είχε ήδη συνειδητοποιήσει ότι η γνώμη της Επιτροπής δεν επρόκειτο να αποτελέσει τη στρατηγική αντιμετώπισης της ελληνικής υποψηφιότητας. Η Γαλλία υποστήριζε την άποψη της Αθήνας για ένταξη της Ελλάδας χωρίς να προηγηθεί αυτή η μακρά προ-ενταξιακή περίοδος και στη συνέχεια είχαν συναινέσει στην άποψη αυτή και οι Γερμανοί και οι Ολλανδοί. Συνεπώς δεν απέμενε άλλη εναλλακτική λύση για το Λονδίνο παρά η υποστήριξη μιας μακράς διαπραγμάτευσης, αλλιώς η βρετανική κυβέρνηση θα αποτελούσε «μειοψηφία του ενός». Αυτό που απασχολούσε όμως τους Βρετανούς, περισσότερο και από τις οικονομικές και πολιτικές δυσκολίες που ανέκυπταν από την ελληνική ένταξη, ήταν το προηγούμενο που θα δημιουργείτο από την ένταξη αυτή, καθώς αναμένονταν και οι αιτήσεις της Πορτογαλίας και της Ισπανίας ευθύς μετά την ολοκλήρωση των διαδικασιών μετάβασης στη δημοκρατία, ενώ δεν αποκλειόταν και στο απώτερο μέλλον τουρκική υποψηφιότητα. Προκαταρκτικά, παρατηρείτο από βρετανική άποψη ότι η διεύρυνση προς το νότο θα ενίσχυε τα «προστατευτικά και εσωστρεφή» στοιχεία της Κοινότητας.⁹

Η γερμανική υποστήριξη προς την ελληνική αίτηση έγινε σαφής κατά τη αγγλογερμανική συνάντηση του Chequers στις 7 Φεβρουαρίου με τη συμμετοχή του καγκελαρίου Schmidt και του αντικαγκελαρίου και υπουργού Εξωτερικών Genscher από γερμανικής πλευράς και του πρωθυπουργού Wilson και του υπουργού Εξωτερικών Callaghan από βρετανικής. Οι δύο πλευρές συμφώνησαν ότι έπρεπε να αποσταλεί ένα θετικό μήνυμα στον Έλληνα πρωθυπουργό ο οποίος είχε αποκομίσει κακή εντύπωση από τη γνώμη της Επιτροπής. Ο Γερμανός αντικαγκελάριος πρόσθετε ότι η Επιτροπή είχε διαπράξει σφάλμα αναφερόμενη στις ελληνοτουρκικές διαφορές, άποψη που συμμερίζονταν και οι Γάλλοι. Δεν διευκρινιζόταν αν η αρνητική αυτή αξιολόγηση προέκυπτε από την ουσία της αναφοράς της Επιτροπής στις διαφορές της Αθήνας με την Άγκυρα ή σε θεσμική ένσταση, δηλαδή ότι κακώς η εκτελεστική εξουσία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είχε αναμιχθεί σε θέμα εξωτερικής πολιτικής, αρμοδιότητα που ανήκε αποκλειστικά στα κράτη-μέλη.

9. Conclusions of a meeting of the Cabinet held at 10 Downing street on Thursday 5 February 1976, CAB 128/58/4. Επίσης, European Integration Department (External)/Foreign Commonwealth Office Brief: «Greek Accession to the European Community», 5 Φεβρουαρίου 1976, PREM 16/1624.

Οι Γερμανοί λάμβαναν υπόψη τους τις ανησυχίες που αφορούσαν τις οικονομικές πλευρές της ελληνικής ένταξης δηλώνοντας ότι η έναρξη των διαπραγματεύσεων δεν σήμαινε και ταχεία περάτωσή τους. Πέραν του μακρού χρόνου του διαπραγματεύσεων θα υπήρχε άλλωστε και πρόβλεψη για μια μεταβατική περίοδο, τουλάχιστον πενταετή, που θα επέτρεπε την προσαρμογή της Ελλάδας και της Κοινότητας στην πραγματικότητα της ένταξης.¹⁰

Η κύρια πηγή υποστήριξης για την ελληνική αίτηση ήταν η Γαλλία. Ο ίδιος ο Καραμανλής είχε παραμείνει αυτοεξόριστος στο Παρίσι για 11 χρόνια και είχε συνδεθεί με εξέχοντα μέλη της γαλλικής ελίτ, μεταξύ αυτών και τον εκλεγέντα το Μάιο του 1974 πρόεδρο της Δημοκρατίας Valéry Giscard d'Estaing. Ο Γάλλος πρόεδρος κατανοούσε ότι στην Ελλάδα επικρατούσε ανασφάλεια καθώς και ένα αίσθημα ταπείνωσης ως αποτέλεσμα της κυπριακής κρίσης του 1974. Θεωρούσε επίσης ότι η Αθήνα είχε ένα νόμιμο συμφέρον ασφαλείας έναντι της Τουρκίας χωρίς αναγκαστικά να συμμερίζεται την ελληνική εκδοχή για τις διαφορές της Ελλάδας με την Τουρκία στο Αιγαίο. Στον τομέα ασφαλείας ο Γάλλος πρόεδρος είχε ήδη επιχειρήσει να ενισχύσει την Ελλάδα επισπεύδοντας την παράδοση γαλλικών αεροσκαφών Mirage στην ελληνική αεροπορία, προϋπόθεση για την τήρηση ισορροπίας δυνάμεων στο Αιγαίο. Εκτός από τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και ασφαλείας ο Γάλλος πρόεδρος έβλεπε σκοπιμότητα στην ένταξη της Ελλάδας και από άποψη εσωτερικής πολιτικής, καθώς πίστευε ότι η προοπτική και τελικά η συμμετοχή στην Κοινότητα θα σταθεροποιούσε την ελληνική δημοκρατία. Εκτός από τις πολιτικές όψεις του ενδιαφέροντος του Γάλλου προέδρου υπήρχε στη σκέψη του παρούσα και η ισχυρή άποψη ότι η Ελλάδα δικαιούτο να συμμετάσχει στην ευρωπαϊκή ενοποιητική διαδικασία ως κληρονόμος της κλασικής εποχής την οποία μοιραζόταν με τους μέλλοντες εταίρους της. Ο Γάλλος πρόεδρος θα αντιμετώπιζε όμως ισχυρές επιφυλάξεις όχι μόνο στο κοινοτικό αλλά και στο γαλλικό πλαίσιο, καθώς η ελληνική ένταξη αντιμετωπιζόταν σε συνδυασμό με την ένταξη και των άλλων δύο χωρών του νότου που διέθεταν ισχυρό γεωργικό τομέα και μπορούσαν στο σύνολό τους να λειτουργήσουν ανταγωνιστικά προς τη γαλλική γεωργία.¹¹

10. Note of a meeting between the Prime Minister and the Federal German Chancellor at Chequers on Saturday 7 February 1976, FCO 9/2359.

11. E. du Reau, «Consolidation et elargissement de la construction européenne», S. Bernstein-J. F. Sirinelli (διεύθ.), *Les Années Giscard. Valéry Giscard d'Estaing et l'Europe 1974-1981*, Arman Collin, Paris 2006, σ. 129 και L. Plassman, «La France dans l'ambition européenne de

Η παράκαμψη της γνώμης της Επιτροπής από το συμβούλιο υπουργών και η δρομολόγηση των διαπραγματεύσεων, έστω και με καθυστέρηση μηνών, δεν παραμέριζε βέβαια οριστικά τις όποιες επιφυλάξεις. Ο νέος Βρετανός υπουργός Εξωτερικών Anthony Crossland επρόκειτο να υποβάλει στις 19 Μαρτίου νέο υπόμνημα στο υπουργικό συμβούλιο που έθετε το ζήτημα της ελληνικής ένταξης στο ευρύτερο πλαίσιο της διεύρυνσης προς τη νότια Ευρώπη. Το Foreign Office κατανοούσε ότι η πολιτική όψη είχε επικρατήσει. Αρνητική απάντηση στο ελληνικό αίτημα ή εν πάση περιπτώσει απάντηση που θα εκλαμβανόταν ως αρνητική από την Αθήνα θα αποσταθεροποιούσε την κυβέρνηση Καραμανλή που ήταν η καλύτερη λύση που προσφερόταν στη Δύση. Ταυτόχρονα όμως επικρατούσε σκεπτικισμός που θα μπορούσε να αναιρέσει αυτή τη λογική: Το δημοκρατικό καθεστώς της Ελλάδας θεωρείτο ακόμα ασταθές και οι Βρετανοί είκαζαν ότι δεν μπορούσε να αποκλειστεί ανατροπή του και αντικατάστασή του είτε από ένα νέο στρατιωτικό πραξικόπημα είτε από την αριστερά. Επρόκειτο ασφαλώς για υπερβολικές ανησυχίες οι οποίες όμως τη δεδομένη στιγμή δεν μπορούσαν να αποκλειστούν από τις συζητήσεις, καθώς η αντοχή του νέου δημοκρατικού πολιτικού συστήματος ήταν άγνωστη και η γενικότερη αστάθεια στη νότια Ευρώπη δεν είχε ακόμα δώσει τη θέση της σε ισχυρά δημοκρατικά καθεστώτα. Η εδραίωση της δημοκρατίας στην Ελλάδα και την Πορτογαλία ήταν ανοιχτά ζητήματα ενώ η μετάβαση στην Ισπανία απείχε ακόμα πολύ από την ολοκλήρωσή της. Στην περίπτωση ανατροπής του δημοκρατικού καθεστώτος η Κοινότητα θα έπρεπε να αντιμετωπίσει μια νέα κατάσταση που δεν είχε αντιμετωπίσει στο παρελθόν και θα οδηγείτο σε «πάγωμα» της ελληνικής συμμετοχής. Επίσης, οι ελληνοτουρκικές διαφορές και η έλλειψη πολιτικής διευθέτησης του Κυπριακού εξακολουθούσαν να απασχολούν τους Βρετανούς άσχετα από το γεγονός ότι είχαν παραμεριστεί προς στιγμήν από το συμβούλιο υπουργών. Τέλος, επικρατούσε η γνώμη, αν και αυτό δεν μπορούσε να αποτελέσει και ισχυρό λόγο άρνησης της ένταξης, ότι η ελληνική συμμετοχή δεν θα προσέθετε κάτι στο βάρος της Κοινότητας στην παγκόσμια σκηνή. Το ζήτημα της διεύρυνσης προς το νότο στο σύνολό του είχε ήδη θέσει ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών στον Γάλλο ομόλογό του στις 18 του ίδιου μήνα. Δεν υπήρχε θέμα, έλεγε, για κάποιο κράτος-μέλος να ανταχθεί δημόσια σε αίτηση ένταξης μιας νέας δημοκρατικής χώρας, αλλά η

Karamanlis», στο Κ. Σβολόπουλος, Κ. Μπότσιου, Ε. Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον 20ό αιώνα*, τόμος II, σ. 201-211.

Διεύρυνση προς το νότο θα άλλαζε το χαρακτήρα της Κοινότητας. Σ' αυτή την πρώιμη φάση, σε αντίθεση με την εξέλιξη της γαλλικής πολιτικής λίγους μήνες μετά, ο Sauvaguardes ήταν μάλλον ήσυχος σχετικά με τις συνέπειες της διεύρυνσης. Η Κοινότητα είχε ήδη δεσμευτεί έναντι της Ελλάδας, υποστήριζε ο Γάλλος υπουργός, και αυτό καθιστούσε αναπότρεπτη την ένταξη της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Από το βρετανικό πρακτικό της συζήτησης δεν φαίνεται ότι ο Sauvaguardes εξέφρασε κάποια ανησυχία σχετικά με την προοπτική αυτή. Αντίθετα ήταν σαφέστατος σε σχέση με την προοπτική τουρκικής ένταξης. Η Άγκυρα δεν μπορούσε να γίνει δεκτή, καθώς ο Γάλλος πρόεδρος είχε την αμετακίνητη άποψη ότι η Τουρκία δεν ήταν μια ευρωπαϊκή χώρα. Στο σημείο αυτό παρενέβη ο Sir Michael Palliser, υψηλόβαθμο στέλεχος του Foreign Office, ώστε να διευκρινίσει τη βρετανική θέση. Το Λονδίνο είχε επί της αρχής αντίθετη άποψη από τη γαλλική. Ο ευρωπαϊκός χαρακτήρας της Τουρκίας είχε κριθεί όταν η χώρα έγινε δεκτή στην Ατλαντική Συμμαχία ως ευρωπαϊκό κράτος. Παρά ταύτα η ένταξη της Τουρκίας δεν ήταν ζήτημα βραχυπρόθεσμης ή μεσοπρόθεσμης προοπτικής. Ακόμα και η τουρκική κυβέρνηση παραδεχόταν ότι από οικονομική άποψη η Τουρκία δεν ήταν σε θέση να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις της ένταξης. Αυτό που είχε σημασία ήταν να μετριαστούν οι αρνητικές επιδράσεις που θα είχε στην Τουρκία η ένταξη της Ελλάδας στην Κοινότητα.¹² Εκτός από τις πολιτικές όψεις του θέματος το Foreign Office απασχολούσαν και οι οικονομικές. Προεξοφλείτο ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα θα επιβαρυνόταν από την είσοδο τριών σχετικά φτωχών και με εκτεταμένο γεωργικό τομέα χωρών. Η Βρετανία θα έβλεπε το μερίδιό της στο περιφερειακό και το κοινωνικό ταμείο να συρρικνώνεται, ενώ το ετήσιο κόστος μόνο της ελληνικής ένταξης υπολογιζόταν για την Κοινότητα στο σύνολό της σε 150 εκατομμύρια λίρες και για τη Βρετανία 25. Εκτός όμως από τις επιπτώσεις στον προϋπολογισμό, λόγω της γεωργίας και των περιφερειακών και κοινωνικών δαπανών, επιπτώσεις θα υπήρχαν και στη βιομηχανία. Παραδοσιακές βιομηχανίες που βρίσκονταν ήδη σε παρακμή, όπως η κλωστοϋφαντουργία, θα υφίσταντο πρόσθετες πιέσεις ενώ έπρεπε να αναμένεται περαιτέρω πίεση για προστασία του γεωργικού τομέα των ήδη κρατών-μελών. Τέλος, υπήρχε ανησυχία για τη «διαχειρισιμότητα» της Κοινότητας η οποία αναμφίβολα θα διαμόρφωνε αποφάσεις

12. Records of a conversation between the Foreign and Commonwealth Secretary and the French Foreign Minister held at the Foreign Commonwealth Office on Thursday 18 March 1976, FCO 9/2360.

και θα διοικείτο με μεγαλύτερη δυσκολία μετά την προσχώρηση τριών νέων μελών. Αναμενόταν επίσης, ότι η διεύρυνση θα ενίσχυε την τάση προς ομοσπονδιοποίηση της Κοινότητας, κάτι ανεπιθύμητο από τη βρετανική οπτική. Το συμπέρασμα όμως για την πρακτική πολιτική διαχείριση της διεύρυνσης δεν ήταν αντίστοιχο των επιφυλάξεων. Το Foreign Office αναγνώριζε ότι η απόρριψη των αιτήσεων ήταν πολιτικά αδύνατη και απέμενε κατά συνέπεια ως μόνη δυνατή πολιτική η λεπτομερής εξέταση όλων των επιπτώσεων της διεύρυνσης και μια μακρά διαπραγμάτευση.¹³

Η διεύρυνση προς το νότο: συνολική προσέγγιση ή διαφοροποιημένη μεταχείριση;

Η εξέλιξη των διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Ελλάδας ήταν αργή και δεν είχε εισέλθει σε κρίσιμο σημείο, όταν η αίτηση της Πορτογαλίας στις αρχές του 1977 άρχισε να προκαλεί ανησυχία στην Αθήνα για ενδεχόμενη δυσμενή επίδραση στην πρόοδο της ελληνικής υποψηφιότητας μέσω μιας συνολικής προσέγγισης της Κοινότητας στη διαδικασία διεύρυνσης προς το νότο. Δηλώσεις του προέδρου της Επιτροπής για την ανάγκη μιας συνολικής εκτίμησης των επιπτώσεων της διεύρυνσης προς το νότο, του Ιταλού και του Γάλλου υπουργού Γεωργίας σχετικά με τις επιπτώσεις της ένταξης των νοτιοευρωπαϊκών χωρών στη γεωργία της Ιταλίας και της Γαλλίας αντίστοιχα, αλλά και η αντίθεση στη διεύρυνση, αν και όχι ρητά στην ένταξη της Ελλάδας, του αρχηγού του γκωλικού κόμματος Συναγερμός για τη Δημοκρατία (RPR) Jacques Chirac, κόμμα που συνιστούσε μέρος της πλειοψηφίας που υποστήριζε το Γάλλο πρόεδρο στη γαλλική Εθνοσυνέλευση, επέτειναν την ανησυχία της Αθήνας ότι η ελληνική υποψηφιότητα θα μπορούσε να παραπεμφθεί στις καλένδες της διεύρυνσης.¹⁴ Η Επιτροπή θεωρούσε ότι από οικονομική άποψη η ένταξη της Πορτογαλίας ήταν αδύνατη, ενώ και ο νέος πρόεδρος της Επιτροπής Βρετανός Roy Jenkins δεν πίστευε ότι η Πορτογαλία θα ήταν επιλέξιμη για ένταξη παρά μόνο μετά από μακρά μεταβατική περίοδο. Παράλληλα η Γαλλία φαινόταν να εγκαταλείπει τη σχετικά απαθή στάση της έναντι της διεύρυνσης και εμφανιζόταν αρνητική στο ενδεχόμενο της ένταξης της Πορτογαλίας. Το Παρίσι δεν αντιμετώπιζε εν τούτοις αρνητι-

13. Memorandum by the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs: «Enlargement of the EEC», 19 Μαρτίου 1976, CAB 129/188/12.

14. Γ. Κοντογιώργης, *ό.π.*, σ. 70-72.

κάθεαυτή την πορτογαλική αίτηση όσο το προηγούμενο που έθετε, αφού θεωρείτο βέβαιο ότι την αίτηση της Λισσαβόνας θα ακολουθούσε αίτηση της Ισπανίας, η μετάβαση της οποίας στη δημοκρατία πλησίαζε την ολοκλήρωσή της. Σε αντίθεση με τους Γάλλους, οι Γερμανοί και οι Βρετανοί λάμβαναν απόψη τους πολιτικές παραμέτρους που δεν επέτρεπαν μια αρνητική απάντηση στην αίτηση της Πορτογαλίας.¹⁵ Οι Γερμανοί θα μετέφεραν μάλιστα στους υπαίτιους τους το αμερικανικό ενδιαφέρον, το οποίο είχε εκφραστεί τόσο από την διοίκηση Ford που είχε απέλθει όσο και από τη νέα δημοκρατική διοίκηση Carter για τη σταθεροποίηση της νότιας Ευρώπης μέσω μιας «ουσιαστικής» σύνδεσης των χωρών του νότου με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ειδικά για την Ελλάδα βέβαια υπήρχε στη φάση αυτή κάποιο δυσμενές κλίμα. Σε ορισμένους κοινοτικούς κύκλους παρέμενε βέβαια ισχυρή η ανάμνηση αυτού που θεωρείτο ως βιαστική προώθηση της ελληνικής υποψηφιότητας, ενώ η Αθήνα επικρινόταν και για κάποια απροθυμία να εισέλθει σε σοβαρή διαπραγμάτευση. Παρά το κλίμα αυτό όμως δεν διαπιστωνόταν κάποια τάση για αναστολή της διαδικασίας διαπραγμάτευσης. Η πολιτική δέσμευση που είχε αναληφθεί θεωρείτο δύσκολο να αναστραφεί και η κυκλοφορία της ιδέας για συνολική αντιμετώπιση της διεύρυνσης προς το νότο δεν σήμαινε ότι η ελληνική ένταξη μπορούσε να ματαιωθεί.¹⁶ Οι Γερμανοί δεν ευνοούσαν επίσης την ιδέα της μεταβλητής συμμετοχής στην Κοινότητα, όπου διάφορα μέλη θα είχαν διαφοροποιημένες υποχρεώσεις. Επρόκειτο για μια σκέψη που απέβλεπε στην αντιμετώπιση των προβλημάτων συμμετοχής χωρών με ασθενή οικονομική βάση. Οι Γερμανοί πίστευαν όμως ότι η υιοθέτηση της ιδέας αυτής θα άνοιγε το δρόμο για την υποβολή αιτημάτων μονίμων εξαιρέσεων από το κοινοτικό κεκτημένο και από κράτη που ήταν ήδη μέλη της Κοινότητας. Ειδικά για την Πορτογαλία ήταν έτοιμοι να αποδεχθούν μια μακρά μεταβατική περίοδο αλλά η αποδοχή της ένταξης επί της αρχής δεν μπορούσε παρά να γίνει δεκτή. Ο ειδικός τρόπος χειρισμού όμως της πορτογαλικής ένταξης αποτελούσε κατά τη γερμανική άποψη ειδικό θέμα που δεν προκαταλαμβάνονταν από τη δέσμευση έναντι της Ελλάδας. Οι τρεις χώρες της νότιας Ευρώπης δεν θα εντάσσονταν ταυτόχρονα αλλά διαδοχικά. Προκειμένου δε να καθησυχαστούν οι ανησυχίες της Γαλλίας η Βόννη ήταν έτοιμη να αποδεχθεί

15. British Embassy Bonn προς Foreign Commonwealth Office, 10 Φεβρουαρίου 1977, FCO 9/2458.

16. Record of a discussion after dinner at 1 Carlton Gardens on Monday 31 January [1977], following the Political Cooperation Ministerial meeting, FCO 9/2456.

τη σύνδεση της ένταξης της Πορτογαλίας με αυτήν της Ισπανίας και κατά συνέπεια την περαιτέρω αναβολή της. Γενικότερα οι Γερμανοί φαίνονταν διατεθειμένοι να αποδεχθούν την ανάγκη καταβολής κάποιου τιμήματος για τη διεύρυνση προς το νότο. Αναγνώριζαν ότι η διαδικασία αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα μια λιγότερο ομοιογενή Κοινότητα και κατανοούσαν ότι θα είχε μεταξύ άλλων και τη συνέπεια της αναβολής της νομισματικής ένωσης, που αποτελούσε μέρος της γερμανικής στρατηγικής για την Ευρώπη. Επίσης, φαινόταν να αναστρέφεται η γερμανική θέση ότι η νομισματική ένωση είχε ως προϋπόθεση την οικονομική σύγκλιση των κρατών-μελών. Στη Βόννη γινόταν όμως πλέον δεκτό ότι η οικονομική σύγκλιση δεν θα ήταν ευχερής μετά τη διεύρυνση προς το νότο και αποδέχονταν πλέον την ιδέα μιας νομισματικής ένωσης χωρίς προγενέστερη οικονομική σύγκλιση. Στο πεδίο αυτό σημειωνόταν διαφωνία της Βόννης με το Λονδίνο, καθώς ο υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Anthony Crossland πίστευε ότι η οικονομική σύγκλιση έπρεπε να προηγηθεί της νομισματικής ένωσης. Η Βόννη θα διαβεβαίωνε πάντως το Λονδίνο ότι η γερμανική κυβέρνηση θα εξακολουθούσε να χρηματοδοτεί τις αναδιανεμητικές πολιτικές της Κοινότητας έως ότου διαμορφώνονταν κατάλληλες συνθήκες για τη μετάβαση προς τη νομισματική ένωση,¹⁷ η οποία συζητείτο ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 θεωρούμενη κατ' αρχήν ως το αναγκαίο συμπλήρωμα μιας κοινής αγοράς.¹⁸

Οι ανησυχίες των Βρετανών και των Γερμανών σχετικά με τις οικονομικές επιπτώσεις της ένταξης των χωρών του νότου δεν αφορούσαν μόνο τη γεωργία αλλά και τη βιομηχανία. Η κλωστοϋφαντουργία, η ναυπηγική αλλά και η ναυτιλία απασχολούσαν τη Βόννη η οποία διέκρινε τη δυνατότητα μιας νέας αναδιανεμητικής πολιτικής που θα προοριζόταν να βοηθήσει τις χώρες του νότου. Η ανησυχία σε σχέση με τη βιομηχανία αφορούσε βέβαια περισσότερο την Ισπανία, το οικονομικό και, ειδικά, το βιομηχανικό μέγεθος της οποίας δεν ήταν συγκρίσιμο με της Πορτογαλίας και της Ελλάδας. Ως προς την τελευταία αυτό που φαινόταν να απασχολεί με αρνητικό τρόπο τους Βρετανούς και τους Γερμανούς ήταν η τάση της Αθήνας να συμφωνήσει κατ' αρχήν με τις κοινοτικές προτάσεις, στο πλαίσιο προφανώς μιας προσπάθειας επίσπευσης των διαπραγματεύσεων και συνεπώς της ένταξης, με συνέπεια να μην υπάρχει σαφής εικόνα για τις ανάγκες και τις αποκλίσεις των μερών.

17. Minute B. L. Crowe (Planning Staff/Foreign Office): Anglo-German Planning Talks, 2 Μαρτίου 1977, FCO 9/2458.

18. R. McAlister, *ό.π.*, σ. 55, 57-58, 63, 72-73, 101, 104-107.

Σε κάθε περίπτωση οι γερμανικές αντιλήψεις φαινόταν να προδιαθέτουν για την πολιτική των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων της δεκαετίας του 1980,¹⁹ ενώ ταυτόχρονα η Βόννη καθιστούσε σαφές στη βρετανική κυβέρνηση, παραδοσιακά επικριτική της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ότι και ως προς αυτήν η γερμανική πλευρά θα εξακολουθούσε να είναι πρόθυμη να συνεισφέρει τους αναγκαίους πόρους.²⁰

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) συνιστούσε τη δεκαετία του 1970 τον ένα, ο άλλος ήταν η κοινή αγορά που προέκυπτε από την εξάλειψη των δασμολογικών φραγμών μεταξύ των κρατών-μελών, από τους δύο σημαντικούς πυλώνες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η συμφωνία για τη σύσταση της ΚΑΠ αποτελούσε στην πραγματικότητα το θεμέλιο της γαλλογερμανικής συμφωνίας για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αφού η συναίνεση της Βόννης επί της αρχής μιας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και η εν συνέχεια χρηματοδότησή της αποτελούσε τον αναγκαίο όρο για να συμφωνήσει το Παρίσι στην ίδρυση μιας Κοινής Αγοράς που θα ανταποκρινόταν στα συμφέροντα μιας κατεξοχήν βιομηχανικής οικονομίας όπως η γερμανική.²¹

Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι, παρά το γεγονός ότι το Λονδίνο βρισκόταν στην καρδιά της συζήτησης, τον πρωταρχικό ρόλο στη διαδικασία της διεύρυνσης έπαιζαν η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, ως ο πιο σημαντικός χρηματοδότης των κοινοτικών πολιτικών, και η Γαλλία, η χώρα με το ειδικό πολιτικό βάρος στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η Βρετανία, λόγω της πρόσφατης ένταξής της και της συνακόλουθης επαναδιαπραγμάτευσης που συντήρησε εκκρεμότητες έως τον Ιούνιο του 1975, αλλά και λόγω της οικονομικής της κάμψης, διαρκούς σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο και έκδηλης μετά την κρίση του πετρελαίου, δεν ήταν ικανή να επηρεάσει την ατζέντα της Κοινότητας παρά μόνο στο βαθμό που θα επετύγχανε να διαμορφώνει κοινές απόψεις με τη Βόννη.

Η τελευταία εμφανιζόταν, όπως προαναφέρθηκε, ως θετικά διακείμενη και στην ελληνική αίτηση και στην προοπτική της διεύρυνσης γενικά. Υπήρ-

19. Πρόκειται για ένα συνολικό πλαίσιο χρηματοδοτήσεων των οικονομιών των νέων κρατών-μελών από τη νότια Ευρώπη μετά και την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας το 1986.

20. Record of meeting between the Minister of State for Foreign and Commonwealth Affairs and the Federal German Minister of State and Foreign Affairs at the Foreign and Commonwealth Office on Monday 21 February 1977 at 10.30 am, FCO 9/2458.

21. F. Lynch, «Restoring France: the road to integration» in A. Milward et. al., *The Frontier of National Sovereignty. History and Theory 1945-1992*, Routledge, London 1993, σ. 59-88.

χε βέβαια μια διάχυτη γερμανική ανησυχία, που δεν αναιρούσε πάντως τη γενική θετική στάση της Βόννης, ότι η διεύρυνση προς το νότο θα μετέφερε εκεί το κέντρο βάρους της Κοινότητας από τον βορρά όπου είχε μεταφερθεί με την προηγούμενη διεύρυνση του 1973, όταν εισήλθαν, εκτός της Ιρλανδίας, η Βρετανία και Δανία. Αυτή η μεταφορά του βάρους της Κοινότητας προς το νότο θεωρείτο, αντίθετα, από τους Γάλλους και τους Ιταλούς ως θετικό επακόλουθο της συζητούμενης διεύρυνσης,²² πριν βέβαια από οποιαδήποτε συζήτηση επιμέρους όψεων του θέματος που θα μπορούσαν να προσκρούουν σε ιδιαίτερα συμφέροντα. Οι πολιτικές όψεις δέσποζαν στη θετική αυτή στάση. Κυριότερος υποστηρικτής της διεύρυνσης εμφανιζόταν ο αντικαγκελάριος και υπουργός Εξωτερικών Hans Dietrich Gensher, ηγέτης του Ελεύθερου Δημοκρατικού Κόμματος (FDP), του ελάσσονος εταίρου του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (SPD) στο πλαίσιο του κυβερνητικού συνασπισμού που κυβερνούσε από το 1969. Η πολιτική του υπουργείου Εξωτερικών υπέρ της διεύρυνσης συναντούσε όμως τις επιφυλάξεις των υπουργείων Οικονομικών και Γεωργίας. Το υπουργείο Γεωργίας υπενθύμιζε το αυξανόμενο κόστος της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ενώ το υπουργείο Οικονομικών φαινόταν να ευνοεί τη συνολική διαπραγμάτευση της διεύρυνσης προς το νότο. Το υπουργείο Εξωτερικών παρέμενε σταθερό από την πλευρά του στη θέση ότι η αίτηση της Αθήνας είχε προηγηθεί των αιτήσεων της Μαδρίτης και της Λισσαβόνας και ότι η Κοινότητα είχε δεσμευτεί για την ένταξή της Ελλάδας. Επίσης, σε αντίθεση με τη θέση που υποστήριζαν γαλλικοί κυβερνητικοί και γραφειοκρατικοί κύκλοι, δεν ήταν σκόπιμο και, ενδεχομένως δεν ήταν ούτε πρακτικό, να υπολογιστεί εκ των προτέρων το συνολικό κόστος της διεύρυνσης ενόσω θα εξελίσσονταν οι διαπραγματεύσεις της Κοινότητας με την Ελλάδα. Αυτό που θα συνέβαινε εκ των πραγμάτων θα ήταν να συνειδητοποιήσει η Κοινότητα ότι πολλά προβλήματα που θα ανέκυπταν στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων με την Ελλάδα θα ήταν ταυτόσημα με αυτά της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Αυτή η συνειδητοποίηση ήταν όμως κάτι που ήδη συνέβαινε. Το υπουργείο Εξωτερικών δεν παραγνώριζε ότι η διεύρυνση θα σήμαινε αυξημένο κόστος της ΚΑΠ, της περιφερειακής και άλλων αναδια-

22. W. Wallace, «Grand Gestures and Second Thoughts: The Response of Member Countries to Greece's Application» in L. Tsoukalis (επιμ.), *Greece and the European Community*, Saxon House, Oxford 1979, σ. 26, σημείωμα επί συνομιλιών Ρώμης, 29-30 Σεπτεμβρίου 1975 και πρακτικό συνομιλίας Καραμανλή-Schmidt, 29 Δεκεμβρίου 1975, *Καραμανλής/Αρχείο*, τόμος 9, σ. 42-46 και 115-120 αντίστοιχα.

νεμητικών πολιτικών της Κοινότητας. Αυτό που κυρίως όμως απασχολούσε το γερμανικό υπουργείο Εξωτερικών δεν ήταν η οικονομική αλλά η πολιτική απόκλιση στο πλαίσιο μιας Κοινότητας των 12. Οι Γερμανοί αισθάνονταν ότι χρειαζόταν ένας ενισχυμένος πολιτικός μηχανισμός ο οποίος θα εδραίωνε τη συνοχή της ετερογενούς μετά τη διεύρυνση προς το νότο Κοινότητας. Η ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με καθολική ψηφοφορία και ο μηχανισμός της πολιτικής συνεργασίας ήταν πολύτιμα εργαλεία προς την κατεύθυνση αυτή συνοδευόμενα από την επέκταση της λήψης αποφάσεων με ειδική πλειοψηφία, αν και η Βόννη κατανοούσε ότι αυτή η τελευταία διάσταση θα συναντούσε την αντίδραση πολλών κρατών-μελών.²³

Την άνοιξη του 1977 γινόταν όμως σαφές στους εταίρους ότι παρά την αναμφισβήτητη θετική στάση του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας έναντι της ένταξης της Ελλάδας υπήρχαν σοβαρές επιφυλάξεις στην ίδια τη γαλλική κυβέρνηση και γραφειοκρατία σχετικά με την ορθότητα της πολιτικής αυτής. Οι Γάλλοι κατανοούσαν ότι η διεύρυνση της Κοινότητας σε δώδεκα μέλη έθετε με έμφαση το ζήτημα της προσαρμογής του μηχανισμού λήψης αποφάσεων και της επέκτασης του συστήματος λήψης αποφάσεων με ειδική πλειοψηφία, αλλά δεν ήταν διατεθειμένοι σε καμιά περίπτωση να παραιτηθούν ή να αποδεχθούν αποδυνάμωση του δικαιώματος αρνησικυρίας που είχε αποσπάσει ο στρατηγός De Gaulle το 1966.²⁴ Σε μια προσπάθεια να δοθεί λύση στο ζήτημα μόνο από την οπτική των εννέα μελών, χωρίς να θιγεί επί της αρχής το δικαίωμα αρνησικυρίας, ο γενικός γραμματέας της γαλλικής διϋπουργικής επιτροπής για ευρωπαϊκά θέματα πίστευε ότι τα νέα κράτη-μέλη θα έπρεπε να στερηθούν του δικαιώματος του veto καθόλη τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου. Ο Γάλλος αξιωματούχος δεν δίσταζε να εκφράσει στους Βρετανούς συνομιλητές του την άποψη ότι η ένταξη της Ελλάδας μπορούσε να δημιουργήσει δυσμενές προηγούμενο σε σχέση με την ένταξη της Ισπανίας. Η ένταξη της τελευταίας θα μπορούσε να έχει θετική επίπτωση από άποψη βιομηχανικής πολιτικής, αφού η ισπανική κυβέρνηση θα ήταν υποχρεωμένη να αποδεχθεί τη διάλυση του μηχανισμού προστασίας

23. R. F. Cornish (British Embassy Bonn) προς H. J. Arbuthnott (Foreign Commonwealth Office): «Enlargement of the Community: FRG Views», 13 Μαΐου 1977, FCO 9/2458. Ειδικά για την εισαγωγή της καθολικής ψηφοφορίας στην εκλογή για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο βλ. McAlister, *ό.π.*, σ. 111-112.

24. Για το veto βλ. N. Pierse Ludlow, «Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965-1966», *Contemporary European History*, 8/2 (2000), σ. 231-248.

της ισπανικής βιομηχανίας. Η λογική αυτή δεν γινόταν όμως αποδεκτή από τα γαλλικά γεωργικά συμφέροντα που αισθάνονταν απειλή από την ισπανική γεωργία. Η γαλλική γραφειοκρατία έκλινε προς την άποψη ότι πριν από την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων της Ελλάδας με την Κοινότητα θα έπρεπε να εκτιμηθεί το συνολικό κόστος της διεύρυνσης ώστε η Αθήνα να μην τύχει «ευνοϊκής» μεταχείρισης. Αξιοσημείωτο ήταν ότι ο Γάλλος αξιωματούχος κάνοντας αναδρομή στον προηγούμενο χρόνο παρατηρούσε ότι η γνώμη της Επιτροπής ήταν μια ακριβής αποτύπωση των συνεπειών της ένταξης της Ελλάδας και τα κράτη-μέλη είχαν κάνει λάθος που την είχαν απορρίψει, ενώ αντίστοιχα ο Βρετανός αξιωματούχος σημείωνε ότι η Επιτροπή είχε αποτύχει επειδή είχε αποφύγει να έλθει προηγουμένως σε επαφή με τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών.²⁵

Σ' αυτό το πλαίσιο των γαλλικών επιφυλάξεων ο Έλληνας πρωθυπουργός θα επισκεπτόταν το Παρίσι και θα εξασφάλιζε μια δήλωση του Γάλλου προέδρου ότι η διαπραγμάτευση της Ελλάδας με την Κοινότητα θα εξελισσόταν κανονικά, κάτι που ερμηνεύθηκε ως δέσμευση ότι η αίτηση της Αθήνας θα εξεταζόταν χωριστά από τις αιτήσεις της Λισσαβόνας και της Μαδρίτης, δεδομένου ότι η υποβολή της τελευταίας προεξοφλείτο αλλά δεν είχε ακόμα πραγματοποιηθεί. Ο Γάλλος πρόεδρος είχε πάντως προσθέσει ότι απέμεναν να επιλυθούν σημαντικά «πρακτικά» προβλήματα, κάτι που ασφαλώς προδιέθετε για δύσκολη διαπραγμάτευση εντός της Κοινότητας.²⁶

Ταυτόχρονα όμως η γαλλική στάση έτεινε να εμφανίζεται πιο αδιάλλακτη στο πλαίσιο των κοινοτικών διαβουλεύσεων, καθώς το γαλλικό υπουργείο Εξωτερικών υποστήριξε προς στιγμήν τη θέση ότι τα ελληνικά γεωργικά προϊόντα θα μπορούσαν να αποκλειστούν από την κοινοτική αγορά καθιστώντας έτσι την ένταξη μη ελκυστική για την Αθήνα.²⁷

Η διαμόρφωση της γαλλικής πολιτικής υπόκειτο στην επιρροή δύο αντιτιθέμενων παραγόντων εντός του γαλλικού μηχανισμού λήψης αποφάσεων. Η μία προερχόταν από το υπουργείο Εξωτερικών και τα υπουργεία που ήταν αρμόδια για τις οικονομικές υποθέσεις και τη γεωργία. Το ενδιαφέρον εστιαζό-

25. Record of a Meeting between Sir Roy Dedman and M. Jean-Rene Bernard at the Cabinet Office on 26 April 1977, FCO 9/2458.

26. Η ανακοίνωση της προεδρίας της Γαλλικής Δημοκρατίας σε *Καραμανλής/Αρχείο*, τόμος 9, σ. 439-440 και σχόλια σε British Embassy Paris προς Foreign Commonwealth Office, 13 Μαΐου 1977, FCO 9/2458.

27. H. J. Arbuthnot (Foreign Commonwealth Office): «Leeds Castle Meeting: Enlargement», 20 Μαΐου 1977, FCO 9/2458.

ταν στην περίπτωση αυτή τόσο στην προστασία των γαλλικών συμφερόντων όσο και σε γενικότερες ανησυχίες για τις επιπτώσεις της διεύρυνσης. Η άλλη όψη προέκυπτε από την πολιτική του Προέδρου της Δημοκρατίας και τη δέσμευση που είχε αναλάβει έναντι της Αθήνας. Προς το τέλος Μαΐου του 1977 η γαλλική θέση φαινόταν να έχει διαμορφωθεί σε ένα πλαίσιο που δεν ευνοούσε τις προοπτικές της ένταξης της Ελλάδας. Οι συζητήσεις με τους Έλληνες θα συνεχίζονταν αλλά δεν θα υπήρχε ουσιαστική διαπραγμάτευση πριν από το τέλος του 1977. Η διαπραγμάτευση αναμενόταν πάντως να ολοκληρωθεί στο τέλος του 1978 υπό το φως της δέσμευσης που είχε αναλάβει ο Γάλλος πρόεδρος. Πριν όμως από την έναρξη της διαπραγμάτευσης η Κοινότητα έπρεπε να συμφωνήσει στην αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής ώστε να είναι δυνατή η απορρόφηση των κραδασμών που θα προκαλούσε η ελληνική γεωργία. Πέραν της Ελλάδας, η Κοινότητα δεν θα έπρεπε να επισπεύσει τη διαδικασία εξέτασης των αιτήσεων και διαπραγμάτευσης με την Πορτογαλία και την Ισπανία. Η ελεύθερη διακίνηση των εργαζομένων ήταν ένα ακόμα θέμα που απασχολούσε τους Γάλλους, όπως και οι θεσμικές επιπτώσεις της διεύρυνσης, αλλά για την τελευταία αυτή διάσταση δεν τίθετο θέμα αλλαγών στο μηχανισμό λήψης αποφάσεων ως προϋπόθεση για την ένταξη της Ελλάδας.²⁸

Οι περιπλοκές που προέκυπταν από τις υποψηφιότητες των δύο ιβηρικών χωρών εξώθησαν τους Βρετανούς σε επανεκτίμηση της πολιτικής τους έναντι της διεύρυνσης στις αρχές Ιουλίου. Το Λονδίνο είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι Γάλλοι ευνοούσαν την ένταξη της Ελλάδας αλλά όχι της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Ο νέος υπουργός Εξωτερικών David Owen, που είχε διαδεχθεί μόλις τον αποθανόντα Anthony Crossland, επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν και διαβεβαίωσε τους υπηρεσιακούς παράγοντες του Foreign Office ότι δεν είχε σκοπό να αναθεωρήσει τα θεμέλια της βρετανικής πολιτικής έναντι της διεύρυνσης. Οι θεμελιώδεις παραδοχές του David Owen απηχούσαν τις επιφυλάξεις της βρετανικής κυβέρνησης του 1975-76, αν και το έκανε με πιο ισχυρούς όρους: η ένταξη της Ελλάδας θα δημιουργούσε προβλήματα στις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την Τουρκία ενώ η ενίσχυση της ελληνικής δημοκρατίας δεν έπρεπε να είναι βασικό μέλημα στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής. Πρόσθετε και κάτι που δεν αποτελούσε το 1975-76 θέση του Λονδίνου, ότι δηλαδή η Ελλάδα δεν

28. C. M. James (British Embassy Paris) προς M. J. E. Fretwell (assistant undersecretary in the Foreign Commonwealth Office): «Leeds Castle informal meeting of Foreign Ministers: 21-22 May 1977», 27 May 1977, FCO 9/2458.

ήταν «πραγματικά» ευρωπαϊκή χώρα, αν και η επιχειρηματολογία του ως προς αυτό δεν επισημαίνεται στα σχετικά έγγραφα. Ο David Owen θεωρούσε στρατηγικά σημαντικότερη χώρα την Ισπανία και υποδείκνυε την ανάγκη να διαχωρίσει το Λονδίνο τη θέση του από την παρεμποδιστική τακτική της Γαλλίας. Θα μπορούσε ίσως να δοκιμαστεί η ιδέα της σύνδεσης συνοδευόμενης από τη συμμετοχή της Ισπανίας στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία, αλλά ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών αμφέβαλλε κατά πόσο η Μαδρίτη θα αποδεχόταν καθεστώς μειωμένης συμμετοχής στην Κοινότητα.²⁹

Το υπόμνημα του Foreign Office που συντάχθηκε τον Ιούλιο του 1977, μετά την παρέμβαση του υπουργού Εξωτερικών, συνόψιζε το ζήτημα της διεύρυνσης όχι μόνο από τη βρετανική, αλλά και από γενικότερη οπτική, αναλυτικά χρήσιμα καθώς προδιέγραφε με οξυδέρκεια την εξέλιξη του ζητήματος εκτιμώντας τις κρίσιμες διαστάσεις και την αναμενόμενη πολιτική άλλων παραγόντων σημαντικότερων από τη Βρετανία στην διαμόρφωση της κοινοτικής πολιτικής. Το Foreign Office εντόπιζε μια γαλλική επιχειρηματολογία που συνίστατο από τους ισχυρισμούς ότι η δέσμευση για την ένταξη της Ελλάδας δεν μπορούσε να αναστραφεί, ότι η Ισπανία δεν μπορούσε να ενταχθεί πριν μεταρρυθμιστεί η Κοινή Αγροτική Πολιτική και ότι η Πορτογαλία δεν έπρεπε να ενταχθεί καθώς θα δημιουργούσε προηγούμενο για την Ισπανία. Η επιχειρηματολογία αυτή δεν ήταν δεκτή, συμπλήρωνε το Foreign Office. Η διεύρυνση προς το νότο έπρεπε να συμπεριλάβει και τις τρεις χώρες ή να μην αναληφθεί. Αυτό που γινόταν δεκτό ήταν ότι η ένταξη των υποψηφίων χωρών δεν θα ήταν ταυτόχρονη. Η Ελλάδα θα εντασσόταν πριν από τις ιβηρικές χώρες, η ένταξή της μάλιστα τοποθετείτο στο 1980. Το Foreign Office εκτιμούσε ότι η Ισπανία ήταν, από τη βρετανική οπτική, χώρα με μεγαλύτερο οικονομικό και στρατηγικό βάρος ενώ και η σταθεροποίηση της δημοκρατίας στην Πορτογαλία ήταν πιο επείγον ζήτημα για το Λονδίνο. Έπρεπε όμως να γίνει δεκτό ότι η δημοκρατία στην Ελλάδα θα αποσταθεροποιείτο αν η ένταξη παρεμποδιζόταν, ενώ ήταν ισχυρό και το επιχείρημα ότι η Αθήνα είχε θεμελιώσει επί της αρχής το δικαίωμά της να ενταχθεί στην Κοινότητα με τη συμφωνία σύνδεσης του 1961. Η επιχειρηματολογία του Foreign Office ήταν κατά συνέπεια αντίθετη με αυτή του υπουργού Εξωτερικών, καθώς επισημαινόταν ακόμα πιο σαφώς ότι η πρακτική συνέπεια της αναστροφής της πορείας προς την ένταξη της Ελλάδας θα σήμαινε ανακοπή της προόδου των διαπραγματεύσεων και παραδοχή ότι η δέσμευση για ένταξη της Ελλάδας δεν

29. Minute E. A. J. Fergusson: «Meeting of ministers on Europe», 8 Ιουλίου 1977, FCO 9/2458.

ταν πλέον ισχυρή. Το Foreign Office προτιμούσε να συνεχιστεί η διαπραγμάτευση της Κοινότητας με την Ελλάδα και να αφεθεί η Ισπανία να ασκήσει πίεση για τη δική της υποψηφιότητα προς τη Γαλλία και άλλα μέλη. Επρόκειτο έμμεσα για παραδοχή ότι η πρόοδος της ελληνικής υποψηφιότητας εξυπηρετούσε και την ισπανική, αφού προφανώς το προηγούμενο της Ελλάδας θα είχε επιπτώσεις ανεξάρτητα από την όποια καθυστέρηση των διαπραγματεύσεων με τα νέα υποψήφια μέλη. Το υπόμνημα του Foreign Office δεν αναδείκνυε κάποια υπερβολική ανησυχία για το κόστος της διεύρυνσης. Ειδικά ως προς την Κοινή Αγροτική Πολιτική η αύξηση των δαπανών δεν υπολογιζόταν να υπερβεί το 20%, ενώ το πραγματικό βάρος για την ΚΑΠ προέκυπτε από την υπερπαραγωγή γάλακτος και μαλακού σίτου εκ μέρους Γερμανών, Γάλλων και Ολλανδών. Το πρόβλημα, προστίθετο, δημιουργείτο από την τάση της Γαλλίας και της Ιταλίας να προστατεύσουν τα μεσογειακά προϊόντα τους από τον ανταγωνισμό των τρίτων και των υποψηφίων προς ένταξη χωρών. Ήταν μια ένδειξη πως το ελληνικό επιχείρημα ότι το μέγεθος της ελληνικής γεωργίας δεν ήταν ικανό να εκτρέψει τις κοινοτικές δαπάνες γινόταν πλέον αποδεκτό.³⁰ Σε κάθε περίπτωση το Foreign Office προεξοφλούσε ότι οι Γερμανοί δεν θα είχαν αντίρρηση να χρηματοδοτήσουν μια λογική αύξηση των δαπανών της ΚΑΠ. Η Βόννη υπολόγιζε πάντως ότι η διεύρυνση θα είχε μια αυξητική επίπτωση στο σύνολο των κοινοτικών δαπανών της τάξεως του 1015%, αλλά οι Βρετανοί θεωρούσαν ότι επρόκειτο για χαμηλό τίμημα αν λαμβανόταν υπόψη το πολιτικό πλεονέκτημα της σταθεροποίησης της νότιας Ευρώπης και τα στρατηγικά πλεονεκτήματα για τη Δύση στο σύνολό της. Ειδικά για τη Βρετανία, το ποσό των 125 εκατομμυρίων στερλινών, που ήταν το ετήσιο εκτιμώμενο κόστος της διεύρυνσης, φαινόταν μάλλον ασήμαντο συγκρινόμενο με το 1 εκατομμύριο λίρες ημερησίως που κόστιζε η διατήρηση σε λειτουργία μόνο της British Steel. Στην κλωστοϋφαντουργία, την υπόδηση, το χάλυβα, τη ναυπηγική και την αυτοκινητοβιομηχανία η Βρετανία υφίστατο ήδη τις συνέπειες των εισαγωγών, ιδίως από την Πορτογαλία και την Ισπανία, και δεν αναμενόταν ότι η κατάσταση θα χειροτέρευε περισσότερο με την ένταξη. Μια μακρά μεταβατική περίοδος θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ασφαλιστική δικλείδα για την ομαλή προσαρμογή στο καθεστώς των ελεύθερων εισαγωγών. Στο ζήτημα, τέλος, της ελεύθερης διακίνησης ερ-

30. Βλ. σχετ. σημείωμα Γ. Κοντογιώργη, 28 Μαρτίου 1977, *Καραμανλής/Αρχείο*, τόμος 9, σ. 412-413.

γαζομένων οι Γερμανοί ήδη πίεζαν για μια μακρά μεταβατική περίοδο.³¹ Στο πολιτικό και θεσμικό πεδίο, η φόρμουλα της σύνδεσης σε συνδυασμό με τη συμμετοχή στη Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία δεν φαινόταν να υπόσχεται πολλά. Το Foreign Office επεσήμαινε ότι στο συμβούλιο υπουργών στο Leeds Castle είχε διαφανεί ότι η θεμελιώδης λογική της πολιτικής συνεργασίας συνίστατο στη συμπληρωματική της λειτουργία σε σχέση με τις υπόλοιπες θεσμοποιημένες πτυχές της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Συμμετοχή μόνο σε αυτήν διασπούσε αυτή την απαραίτητη συνάφεια, ενώ προεξοφλείτο ότι θα απορριπτόταν από την Αθήνα που βρισκόταν υπό καθεστώς σύνδεσης ήδη από το 1961. Η κατακλείδα του υπομνήματος του Foreign Office περιείχε και δύο επιχειρήματα που έτειναν ασφαλώς να ικανοποιούν την ειδικότερη οπτική μιας Εργατικής κυβέρνησης όπως αυτή που κυβερνούσε τη Βρετανία τη στιγμή εκείνη. Η διεύρυνση θα αποτελούσε πολύτιμη βοήθεια για «φιλικές» πολιτικές δυνάμεις στην Ισπανία και τη Πορτογαλία, δηλαδή τα σοσιαλιστικά κόμματα με τα οποία συνδεόταν το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα, ενώ ταυτόχρονα θα προσέφερε και μια ικανοποιητική απάντηση σε επικριτές της βρετανικής συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αφού θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί το επιχείρημα ότι η διεύρυνση προς το νότο διαφοροποιούσε την Κοινότητα και καθιστούσε εκ του αποτελέσματος πιο δυσχερή την πορεία προς την ομοσπονδιακή ένωση της Ευρώπης.³²

Στο μεταξύ ο Γάλλος πρόεδρος είχε ήδη υπερκεράσει την αντίδραση του γαλλικού υπουργείου Γεωργίας και είχε αποδεσμεύσει τη διαδικασία ένταξης της Ελλάδας από την αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.³³ Ο πρωθυπουργός της Γαλλίας Raymond Barre διαβεβαίωνε τον Έλληνα πρωθυπουργό στις 26 Ιουνίου ότι η γαλλική κυβέρνηση επιδίωκε πλέον να θέσει με έμφαση το θέμα της αναθεώρησης της ΚΑΠ εν όψει της αίτησης ένταξης της Ισπανίας και όχι να εξαρτήσει την ελληνική υποψηφιότητα από την αποδοχή νέων ρυθμίσεων της ΚΑΠ από τους εταίρους.³⁴

Συνεπώς ήδη από το καλοκαίρι του 1977 διαφαινόταν ότι η ελληνική αίτηση τελικά θα απεμπλεκόταν, αφού προηγουμένως όμως θα διεζάγονταν οι

31. Πρβλ. Κοντογιώργη, *ό.π.*, σ. 108-109.

32. Foreign Commonwealth Office draft memorandum: «Meetings of ministers on Europe: Enlargement», χχ [Ιούλιος 1977], FCO 9/2458.

33. Foreign Office Brief no 9: «European Community-Enlargement», χχ [Ιούλιος 1977], FCO 9/2458.

34. Πρακτικό συνομιλίας Barre-Καραμανλή, 26 Ιουνίου 1977, *Καραμανλής/Αρχείο*, τόμος 9, σ. 474-475.

νομοθετικές εκλογές στη Γαλλία το Μάρτιο του 1978, κρίσιμες για τη δυνατότητα του προέδρου Giscard d'Estaing να διαμορφώνει τη γαλλική πολιτική. Το αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών στην Ελλάδα το Νοέμβριο του 1977³⁵ ήταν ένα ακόμα στοιχείο που θα συνεργούσε προς την απεμπλοκή της ελληνικής αίτησης. Η άνοδος της εκλογικής απήχησης κυρίως του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος και λιγότερο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας, κομμάτων που αντιτίθεντο στην ένταξη,³⁶ αξιοποιείτο από τον Καραμανλή ο οποίος επισήμαινε στις συνομιλίες του με Ευρωπαίους ηγέτες κατά την περιοδεία που πραγματοποίησε τον Ιανουάριο του 1978 ότι το αποτέλεσμα οφειλόταν στο αδιευκρίνιστο ακόμα καθεστώς των σχέσεων της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.³⁷

Από ελληνικές πηγές προκύπτει ότι η διαδικασία των διαπραγματεύσεων άρχισε να επιταχύνεται από την άνοιξη του 1978.³⁸ Η διαδικασία αυτή τερματίστηκε το Δεκέμβριο του 1978. Αλλά το γεγονός ότι από τις αρχές του έτους είχε διαφανεί η σύγκλιση των στόχων μεταξύ των ενδιαφερομένων δεν σήμαινε ότι η σύναψη της συμφωνίας προσχώρησης ήταν μια εύκολη υπόθεση. Η προσαρμογή στην Κοινή Αγροτική Πολιτική, οι μεταβατικές περίοδοι, και για τη γεωργία και για την ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων, συνιστούσαν θέματα κάθε άλλο παρά απλά. Όπως δείχνουν όμως και οι βρετανικές πηγές, το πολιτικό πλαίσιο της ελληνικής ένταξης είχε ήδη καθοριστεί σε μεγάλο βαθμό το δεύτερο εξάμηνο του 1977 και η Ελλάδα θα εγκαινίαζε, μεμονωμένα όμως, τη διεύρυνση της Κοινότητας προς τη νότια Ευρώπη. Το ιστορικό βάθος της σχέσης της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αναγόμενο στο 1961, η εκ των πραγμάτων πρόταξη της ελληνικής αίτησης το 1975, η δέσμευση της Γαλλίας και της Γερμανίας πριν από την υποβολή της ισπανικής και της πορτογαλικής υποψηφιότητας, το μικρό μέγεθος της ελληνικής οικονομίας αλλά και η πιθανότητα πολιτικής αστάθειας και αποξένωσης της Αθήνας από το δυτικό κόσμο ήταν οι παράγοντες που συνέθεταν το πλαίσιο της χωριστής ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

35. Βλ. R. Clogg, *Parties and Elections in Greece. The Search for Legitimacy*, Duke University Press, Durham 1987, σ. 70-81.

36. S. Verney, «Greece and the European Community», στο K. Featherstone, D. Katsoudas (eds), *Political Change in Greece. Before and After the Colonels*, Croom Helm, London-Sydney 1987, σ. 253-270.

37. Prime Minister's Office minute: «Visit of the Greek Prime Minister, Mr Constantine Karamanlis, on 25 January 1978», 26 Ιανουαρίου 1978, PREM 16/1624.

38. Γ. Κοντογιώργης, *ό.π.*, σ. 88.

Abstract

GREECE'S APPLICATION FOR MEMBERSHIP AND THE EUROPEAN COMMUNITY'S ENLARGEMENT TOWARDS SOUTHERN EUROPE

The purpose of this article is to reconstruct the process of the Greek application for European Community membership in the wider context of Community's enlargement to the south of Europe after the collapse of the authoritarian regimes in Portugal, Greece and Spain in 1974-1975.

The utilization of British diplomatic archives, released from 2006 to 2009, confirms the thesis that Greece's application was supported mostly by France and the Federal Republic of Germany which prioritized the political and strategic aspects of Greece's accession to the EC whilst other member-states, Britain being the most remarkable case, emphasized the gravity of problems deriving from Greek-Turkish differences and structural deficiencies of the Greek economy.

Greece's application would be examined separately from the others south european candidacies since Athens invoked the precedent of its association agreement with the EEC of 1961 whilst Athens' expeditious bid for membership two years earlier than the iberian ones, as a result of its swift transition to a constitutionally solid democracy, worked also to Greece's advantage. Moreover the outcome of the elections of November 1977 convinced EC members that a swift completion of the negotiation for membership would pre-empt the growing anti-western tide in greek politics whilst the British realized that Greece's separate accession to the EC would create the necessary precedent for the eventual inclusion of Portugal and Spain which, the latter in particular, were not easily acceptable from a french point of view.